

Voorbij 'engineering' en 'enlightenment'

Nieuwe visies op het theorie-praktijk-probleem in de sociologie¹

Samenvatting

Dit artikel presenteert enkele nieuwe visies op het theorie-praktijk-probleem in de sociologie. Kenmerkend voor deze nieuwe visies is dat men verder probeert te komen dan de dichotomie van 'engineering' versus 'enlightenment', waarin de discussie over dit thema – zeker in Nederland – al sinds jaar en dag is gevangen. Sociologen bediscussiëren de praktische rol van hun discipline in termen van een instrumenteel versus conceptueel model. Beide visies zijn echter wetenschapscentristisch in die zin dat wetenschap gezien wordt als bron van maatschappelijke rationaliteit. Uitgangspunt bij beide opvattingen is verder, dat wetenschap en samenleving – theorie en praktijk – als twee gescheiden entiteiten tegenover elkaar staan. Dit uitgangspunt gaat echter in de moderne, verwetenschappelijkte samenleving niet meer op. Typisch voor de huidige verhoudingen is juist de verwevenheid tussen theorie en praktijk. Giddens' analyse van deze ontwikkeling blijft echter vrij beperkt. Hij schetst een continu doorsijpelen van wetenschappelijke noties in de praktijk, maar ziet dit proces als eenrichtingsverkeer. Hij spreekt van de 'absorptie' van wetenschap in de praktijk. Beck en Bonß schetsen een meer dynamisch beeld van de praktische rol van wetenschap in de moderne samenleving. Niet absorptie, maar transformatie van kennis in de praktijk is typerend voor wetenschapsgebruik in de huidige verhoudingen. Door de sterke verwetenschappelijking van de praktijk zijn de afhankelijkheidsrelaties tussen wetenschap en wetenschapsgebruikers ingrijpend veranderd. Beck spreekt van de ontmonopolisering van kennis: wetenschapsgebruikers, zelf vaak hoogopgeleide experts, zijn niet zomaar kennistoepassers, maar zijn zelf bij machte om wetenschappelijke noties om te vormen en mee te produceren.

1. Inleiding

De vraag wat er in de praktijk met haar kennis en on-

Erik Snel

De auteur (1957) is als onderzoeker werkzaam bij de vakgroep Algemene Sociale Wetenschappen (Projectgroep Stad en Staat) van de Universiteit Utrecht. Hij promoveerde eind mei 1996 op een onderzoek over wetenschapsgebruik: *De vertaling van wetenschap – Nederlandse sociologie en praktijk*. Adres: Heidelberglaan 2, 3584 CS Utrecht.

derzoeksresultaten wordt gedaan, blijft een discipline als de sociologie – en meer algemeen de interventiewetenschappen – achtervolgen. Men kan als wetenschappelijke discipline wel praktijk- en beleidsrelevantie nastreven, maar wordt wetenschappelijke kennis in de praktijk van beleid ook gebruikt? Deze vraag staat centraal in het zogenoemde benuttingsonderzoek (utilization research), dat wil zeggen onderzoek over het gebruik van wetenschappelijke informatie in het overheidsbeleid. In Nederland wordt de discussie over wetenschapsgebruik sinds jaar en dag gevoerd in termen van twee concurrerende modellen, namelijk het instrumenteel versus het conceptueel model van wetenschapsgebruik. In dit artikel worden twee andere visies op wetenschapsgebruik gepresenteerd. De eerste is afkomstig van Giddens, de tweede van de Duitse sociologen Ulrich Beck en Wolfgang Bonß.

Men kan niet zeggen dat Giddens' ideeën over 'applied sociology' een centraal element van zijn theoretisch bouwwerk vormen. Desondanks noemt Chris Bryant (1991, 177) Giddens' uitspraken over dit onderwerp: 'yet unremarked, but potentially very valuable'. Volgens Bryant biedt Giddens een goede theoretische verklaring voor de meest recente ontwikkelingen in het 'utilization research'. In dit artikel wordt echter betoogd dat Giddens hiermee te veel lof krijgt toegezwaaid. Positief is weliswaar dat Giddens' opvatting van de praktische rol van wetenschap verder gaat dan de inmiddels wel zeer platgetrapte dichotomie van 'engineering' versus 'enlightenment'. Toch biedt Giddens geen adequaat theoretisch alternatief voor deze twee gangbare visies. Mijn voornaamste bezwaar tegen het 'dialogical model' van Giddens is dat van een dialoog tussen theorie en praktijk in feite geen sprake is. Uiteindelijk neemt ook Giddens geen afstand van de klassie-

ke opvatting waarin de verhouding tussen theorie en praktijk als eenzijdig en hiërarchisch wordt voorgesteld: wetenschap spreekt, de praktijk luistert.

De beperktheid van Giddens' opvatting over wetenschapsgebruik wordt met name duidelijk als we die vergelijken met de ideeën dienomtrent van Beck en Bonß. Hun opvatting wordt hier aangeduid als het 'vertalingsmodel' van wetenschapsgebruik. De kern van dit model is dat wetenschappelijke kennis zelden onveranderd in de praktijk wordt overgenomen. Wetenschapsgebruik gaat veelal gepaard met een transformatie van de kennis die 'gebruikt' wordt. Betoogd wordt dat pas deze laatste visie op wetenschapsgebruik genuanceerd genoeg is om de complexe verhouding tussen theorie en praktijk adequaat te duiden. Begonnen wordt hierna met een korte schets van beide opvattingen waarin de discussie over de praktische rol van wetenschap in Nederland veelal wordt gevoerd: het instrumentele en conceptuele model van wetenschapsgebruik (par. 2). Vervolgens komt Giddens aan de orde, wiens ideeën over het theorie-praktijk-probleem worden besproken en bekritiseerd (par. 3). Het theoretisch alternatief voor de tot dusver besproken opvattingen van wetenschapsgebruik vinden we bij Beck en Bonß (par. 4). Op basis van eigen onderzoek (Snel 1996) onderscheid ik vervolgens vier vormen van vertaling (par. 5), waarna het betoog met een korte samenvatting wordt afgerond (par. 6).

2. 'Engineering' versus 'enlightenment': twee alternatieven?

De discussie over het praktisch functioneren van de sociologie wordt, zeker in ons land, meestal gevoerd in termen van twee tegengestelde opvattingen. Gesproken wordt van instrumenteel versus conceptueel wetenschapsgebruik; de technische versus de culturele of oriënterende rol van wetenschap; *engineering* versus *enlightenment* (Weiss 1977 en 1979, Bulmer 1982 en 1986, De Vries 1984, Schuyt 1986). De termen verschillen, maar de achterliggende gedachte is steeds dezelfde. Volgens de een ligt de praktische rol van de sociologie vooral in het produceren van concrete oplossingen voor gestelde praktijk- en beleidsproblemen, volgens de ander levert een discipline als de sociologie eerder meer algemene, verhelderende ideeën. De eerste opvatting is een

typisch produkt van het wetenschapsoptimisme uit de naoorlogse decennia, maar in kringen van beleidswetenschappers en andere 'toegepaste' sociologen treffen we haar nog steeds. Het is daarbij een opvatting die nauw aansluit bij wat het 'standaardbeeld' van wetenschap wordt genoemd. In deze dominante wetenschapsovatting wordt een direct verband gelegd tussen wetenschappelijke rationaliteit en maatschappelijke bruikbaarheid. Het is zo, aldus Kunneman (1986, 20), dat wetenschappelijke activiteiten tot 'ware kennis leiden en zodoende een rationele oplossing van om het even welk probleem mogelijk maken'.

Precies echter in deze droom van praktische bruikbaarheid is de sociologie ruw gestoord. Het instrumentele kennistoepassingsmodel is op empirische én theoretische gronden vrijwel omvattend bekritiseerd. Uit empirisch onderzoek blijkt keer op keer dat de *directe* invloed van wetenschap op beleid gering is. Weiss (1986, 34) schrijft: 'Most studies come and go without leaving any discernable mark on the direction or substance of policy.'² Behalve de empirische bevinding van het benuttingsonderzoek dat de sociale wetenschap *althans op deze manier* eigenlijk geen praktische rol speelt, is het instrumentele model ook op theoretische gronden bekritiseerd. Zo meent Weiss dat de hele nadruk op concrete probleemoplossingen van het instrumentele model van een verkeerd begrip van beleid getuigt. Er is pas behoefte aan concrete oplossingen als duidelijk is wat het probleem is en wat men wil bereiken. Juist dat zijn echter issues waarover vaak blijvende onenigheid bestaat. Meer algemeen negeert het instrumentele model het politieke karakter van beleid. Impliciet wordt er vanuit gegaan dat beleidsconflicten vooral op een tekort aan informatie berusten en niet op belangentegenstellingen of ideologische geschillen. Pas dan kan wetenschap immers de haar toegeschreven, informatieve rol vervullen. In de praktijk is beleid echter veeleer de speelbal van divergerende ideologische uitgangspunten, waarden en belangen. In zo'n situatie zullen de 'facts' en 'reason' van de wetenschap weinig indruk maken. Ten slotte is wel gesteld dat het instrumentele model een verkeerd beeld van bruikbare kennis hanteert. Wetenschap streeft, althans volgens de gangbare wetenschapsovatting, naar algemene uitspraken over universele verschijnselen. De praktijk, die voortdu-

rend met onzekerheid, instabiliteit en unieke gevallen geconfronteerd wordt, verlangt echter een andere soort kennis: niet zozeer van universele verschijnselen en algemene regelmatigheden, maar van unieke gevallen. Er zou behoefte zijn aan een nieuwe, pragmatische 'epistemology of practice' en aan 'reflexive practioners', die in staat zijn om algemene wetenschappelijke inzichten naar concrete praktijkgevallen te 'vertalen' (Schön 1983, Polkinghorne 1992).

De tweede opvatting van de relatie tussen theorie en praktijk, het conceptuele of culturele model, benadrukt de invloed van wetenschap op de alledaagse visies en probleemconcepties van beleidvoerders en andere 'leken'. Uit benuttingsonderzoek blijkt steeds dat daadwerkelijk gebruik van onderzoek in het overheidsbeleid vooral op dit conceptuele vlak ligt:

'...research does seem to contribute a series of concepts, generalizations, and ideas that often come to permeate policy discussion. Policy actors say they are influenced by social science research... Not single findings, one by one, but *ideas* from social science research appear to affect the development of the policy agenda. Social science research is one of the sources from which participants in the policy process derive their sense of how the world works' (Weiss 1983, 219; cursivering origineel).

Aan een oud sociologisch ideaal refererend, wordt ook wel van 'enlightenment' gesproken. De maatschappelijke betekenis van de sociale wetenschap zou vooral liggen in de 'illumination of opinion'.³ Sociale wetenschap, niet als sociaaltechnische expertise, maar als *commentaarwetenschap* die haar tijdgenoten een frisse kijk op het maatschappelijk gebeuren oplevert – zo luidt het nieuwe, professionele ideaal dat zeker in Nederland onder sociologen steeds meer opgeld doet (vgl. De Swaan 1985, Schuyt 1986, Van Doorn 1988).

Onder vakgenoten lijkt zich zo een brede consensus over de conceptuele rol van de sociologie af te tekenen. Toch is ook kritiek mogelijk op dit conceptuele model. Zo is het maar de vraag of sociologen niet nogmaals te veel beloven. Beschikken zij werkelijk over de gevraagde verhelderende inzichten of zijn ze, in de woorden van Glazer (1967, 76), vooral

bezig met 'unveiling illusions that deceive no one'? Tevens valt op dat wetenschapsgebruik in het conceptuele model een uitgesproken positieve connotatie heeft. Gesproken wordt van 'enlightenment' en van de hulp die wetenschap beleidvoerders kan bieden bij het structureren van hun probleempercepties en alledaagse interpretaties. Op dit punt verschilt het overigens niet van het instrumentele model; in beide opvattingen geldt wetenschap als bron van maatschappelijke rationaliteit. Niet iedereen is echter evenzeer te spreken over deze 'sociologisering' van het alledaagse denken. Schelsky (1975) noemt de sociologen een nieuwe 'priesterklasse', die hun tijdgenoten met hun eigen 'sociologische heilsleer' opzadelen – om er uiteindelijk zelf beter van te worden. Ook is gewezen op de disciplinerende werking van wetenschappelijke kennis en expertise. Tenslotte kan gesteld worden dat wetenschap en praktijk ook in het conceptuele model – net als overigens in het instrumentele model – als twee gescheiden entiteiten tegenover elkaar worden gesteld. Op dit punt biedt Giddens een meer realistische visie op de verhouding tussen theorie en praktijk.

3. Giddens en de 'dialogue' tussen theorie en praktijk

De stelling van Bryant is niet zozeer dat Giddens nieuwe inzichten over wetenschapsgebruik biedt. Op basis van zijn algemene structuratietheorie zou hij een meer gefundeerde *interpretatie* geven van de recente bevindingen van het benuttingsonderzoek dan de betreffende onderzoekers zelf. 'He has a consistency that they do not have,' schrijft Bryant (p. 177) over Giddens. Deze stelling staat in deze paragraaf ter discussie. Na een korte karakteristiek van het recente benuttingsonderzoek volgen Giddens' opvattingen over de praktische rol van de sociologie. Afgesloten wordt met een kritiek op deze opvattingen.

Het benuttingsonderzoek levert niet alleen nieuwe inzichten over de wijze waarop wetenschap in de praktijk wordt gebruikt, namelijk op conceptuele wijze, maar ook een sterke relativisering van het praktisch belang van wetenschap. Wetenschappelijke kennis en informatie vormen slechts één van de bronnen op basis waarvan beleidvoerders en andere praktijkmensen handelen. Weiss en Bucuvalas om-

schrijven dit als volgt:

'Agency decision makers are bombarded with information, not only from social science research but from a host of other sources. They screen the research that they read or hear about through a series of implicit filters. If it fails to pass the filters, they tend to discard it. If it passes, it deposits a residu that becomes incorporated into their stock of knowledge, which they draw upon when action is called for' (Weiss en Bucuvalas 1980, 249).

Beide auteurs benadrukken overigens dat dit 'opslaan van informatie' niet mechanisch gedacht moet worden: 'Much of the research that officials absorb is undoubtedly incomplete, biased or obsolete, and what they remember of it is apt to be oversimplified or distorted in recollection.' In feite is dit een centrale notie van wat hierna het vertalingsmodel van wetenschapsgebruik wordt genoemd, namelijk dat wetenschappelijke kennis in de praktijk een transformatie ondergaat. Weiss gaat echter op dit punt niet verder in. Ze concludeert alleen dat de invloed van wetenschap op beleid beperkt is. Ze spreekt van 'knowledge creep': het geleidelijk en vaak slechts partieel 'doorsijpelen' van kennis in de denkwereld van beleidvoerders.

Tevens laat Weiss zien dat wetenschappelijke informatie zich in de wereld van beleidvoerders vermengt met andere inputs in het beleidsproces: ideologie en belangen.

'Information is only one basis upon which policy actors take their positions. Although there are occasions when information is critical, it is usually outweighed by two other factors that carry higher emotional loadings – ideology and interests' (Weiss 1983, 220).

Weiss beweert niet dat wetenschap van generlei waarde voor beleid is. Wel meent ze dat wetenschap slechts één van de factoren is die bij beleid een rol speelt. Beleid is gebaseerd op een onontwaarbaar mengsel van belangen, ideologische voorkeuren én informatie – Weiss noemt dit het 'I-I-I (ideology-interest-information) amalgam' (p. 222). Heeft Weiss nog de neiging om deze vermenging van beleidsinputs als een inbreuk op de wetenschappelijke rationaliteit op te vatten, bij Lindblom en Cohen is hier van geen sprake. Zij zijn zich ervan bewust dat veel

adequaat beleid geheel niet op kennis gebaseerd is, maar op tradities, politieke compromissen en wat dies meer zij. En voor zover beleid op kennis berust, is dat vaak niet zozeer professionele wetenschappelijke kennis, maar 'ordinary knowledge' of 'casual analysis' (Lindblom en Cohen 1979, 10).

Temidden van dit soort overwegingen mengt ook Giddens zich in de discussie. Wat heeft zijn meer theoretische benadering van het theorie-praktijk-probleem ons te bieden? De kern van zijn visie op de theorie-praktijk-verhouding is vervat in het begrip dubbele hermeneutiek. Uitgangspunt is dat er een wederzijdse relatie bestaat tussen wetenschap en samenleving, tussen wetenschappelijke taal en 'leken-taal'. Bezigen wetenschappers enerzijds begrippen uit het alledaagse spraakgebruik, anderzijds – en daar gaat het hier om – spelen wetenschappelijke interpretaties een rol in het alledaagse handelen in die zin dat sociale actoren zich wetenschappelijke noties toeëigenen en mede op basis daarvan handelen. Anders gezegd:

'... there is a continual "slippage" of the concepts constructed in sociology, whereby these are appropriated by those whose condition they were originally coined to analyse, and hence tend to become integral features of that condition' (Giddens 1976, 162).⁴

Begin jaren '80 noemt hij deze opvatting 'dialogical': hij bedoelt daarmee dat de sociale wetenschap het alledaagse leven van mensen niet alleen bestudeert en analyseert, maar ook beïnvloedt.⁵ Tijdens de Nederlandse Sociologendagen van 1984 stelt Giddens dat de selffulfilling prophecy niet zozeer een randverschijnsel is, maar de kern van de sociologie raakt. Sociale actoren reageren op wetenschappelijke noties in die zin dat ze hun handelen daaraan aanpassen.

Giddens baseert zich hierbij op de ideeën van de filosoof Taylor. Uitgangspunt bij hem is het onderscheid tussen natuurwetenschap en sociale wetenschap. Het verschil tussen beide takken van wetenschap zit volgens Taylor in het gegeven dat sociaal-wetenschappelijke kennis *direct* op haar object, het sociaal handelen, van invloed is. Natuurlijke verschijnselen veranderen niet als ze door wetenschappers ontdekt en beschreven worden, bij sociale verschijnselen is dit wel het geval. Het object van de sociale wetenschap bestaat uit 'praktijken', dat wil

zeggen op pre-theoretische interpretaties van de werkelijkheid gebaseerde handelingspatronen. Typerend voor de sociale wetenschap is, aldus Taylor, dat haar inzichten direct effect hebben op het zelfbegrip van mensen, daarmee op hun handelen, en dus op de sociale instituties die ze daarmee (re)produceren. Theorie en praktijk, wetenschappelijk inzicht en de *maatschappelijke* effecten daarvan, kunnen niet los van elkaar gezien worden:

'This is the striking disanalogy between natural science and political theory. The latter can undermine, strengthen, or shape the practice that they bear upon.'

Zoals Taylor het bondig uitdrukt: '... in politics, the practice is the object of theory. Theory in this domain transforms its own object' (Taylor 1983, 73-4; geciteerd door Giddens 1984, 348).

In zijn *Nine theses on the future of sociology* (1987) bepleit Giddens een op beleid betrokken sociologie. De wijidverbreide teleurstelling over de geringe praktijkinvloed van de sociologie is volgens hem niet terecht, want gebaseerd op valse verwachtingen. De sociologie heeft inderdaad niet die instrumentele beleidsinvloed die ten onrechte van haar wordt verwacht. Hier gebruikt Giddens voor het eerst de term 'dialogisch model'. Er zou een 'extended process of communication' moeten zijn tussen onderzoekers, beleidmakers en iedereen die door het beleid geraakt wordt (p. 47). Giddens benadrukt het normatieve karakter van deze dialoog. Wetenschappelijke betrokkenheid bij beleid is geen kwestie van waarde vrije expertise. Waar de traditionele visie uitgaat van gegeven beleidsdoelen, meent hij dat sociaal onderzoek zich juist met het formuleren van beleidsdoelen moet bezighouden. In een snel veranderende wereld kan onderzoek dringende praktijkvraagstukken signaleren en de conceptuele kaders formuleren waarbinnen naar oplossingen gezocht kan worden.

Ten slotte formuleert Giddens drie uitgangspunten van het dialogisch model van wetenschapsgebruik. Ten eerste, sociaal onderzoek kan nooit zomaar worden 'toegepast' maar enkel als het verbonden is met een potentieel van 'persuading actors to expand or modify the forms of knowledge of belief they draw upon in organizing their context of action'. Ten tweede, nieuwe begrippen en conceptuele

innovaties zijn als praktische uitkomsten van onderzoek minstens zo belangrijk als empirische generalisaties. Sociale hervormingen beginnen vaak met het vermogen om de wereld 'anders' te zien; de sociale wetenschap levert hiertoe de conceptuele middelen. Ten derde benadrukt Giddens ook hier het verschijnsel 'dubbele hermeneutiek':

'The most far-reaching practical consequences of social science do not involve the creation of sets of generalizations that can be used to generate instrumental control over the social world. They concern instead the constant absorption of concepts and theories into that "subject-matter" they seek to analyse, constituting and reconstituting what that "subject-matter" is' (Giddens 1987, 47-48).

Tot zo ver de weergave van Giddens' ideeën over de praktische rol van wetenschap. De vraag is echter of hij – zoals Bryant stelt – een adequaat theoretisch alternatief biedt voor het gangbare benuttingsonderzoek. Op sommige punten gaat Giddens inderdaad verder dan Weiss. Theorie en praktijk – wetenschap en politiek – zijn bij hem geen gescheiden werelden. Het doorsijpelen van wetenschappelijke concepten in de praktijk betekent dat de praktijk zelf verwetenschappelijkt en dat het verschil tussen beide sferen diffuus wordt. Aan de andere kant beseft Giddens kennelijk niet welke consequenties dit heeft. Hij heeft niet door dat een sterk verwetenschappelijkte praktijk heel anders met wetenschappelijke informatie omspringt. In feite blijft de relatie tussen theorie en praktijk ook bij hem enkel eenrichtingsverkeer. De kern van zijn begrip 'dubbele hermeneutiek' is dat de praktijk allerlei wetenschappelijke noties opneemt en zich daarnaar richt: wetenschap spreekt, de praktijk luistert en 'absorbeert'. Waarom Giddens van een 'dialoog' spreekt, wordt eigenlijk niet duidelijk. In feite is sprake van een monoloog. Giddens schetst de diffusie van concepten en ideeën van wetenschap naar de praktijk.

4. De vertaling van wetenschap: Beck en Bonß

De beperktheid van Giddens' opvatting wordt vooral duidelijk als we haar naast een vierde en laatste opvatting van wetenschapsgebruik stellen, het *vertalingsmodel*. De kern van dit model is dat weten-

schappelijke kennis en inzichten zelden zomaar in de praktijk worden overgenomen. Wetenschapsgebruik impliceert veelal een *transformatie* van de in de praktijk gebruikte kennis. Wetenschappelijke noties worden besproken, samengevat, deels vergeten, verbeterd of aan de specifieke praktijksituatie c.q. bestaande praktijkideeën aangepast. Kortom, zoals Beck en Bonß stellen: 'Die Verwendung der Ergebnisse hat nichts mit den Ergebnissen zu tun, die verwendet werden' (Beck en Bonß 1989, 24). Dit vrijzinnig wetenschapsgebruik is volgens hen juist een *gevolg* van de vergaande verwetenschappelijking van de moderne samenleving. Juist door het voortdurend doorsijpelen van wetenschappelijke noties in de praktijk, doordat praktijkmensen wetenschappelijk opgeleid zijn en niet in de laatste plaats doordat wetenschappers zelf in de praktijk actief zijn, heeft de praktijk een heel andere verhouding tot wetenschappelijke expertise gekregen. Hedendaagse praktijkmensen zijn niet zomaar afnemers en toepassers van wetenschappelijke kennis. Ze zijn mondig en kundig genoeg om zelf te beslissen welke kennis praktisch relevant en bruikbaar is. Van een mechanisch toepassen van wetenschappelijke kennis in de praktijk is geen sprake, eerder van een *omvormen* en *meeproduceren* van kennis in de praktijk.

Met een aan Latour (1988) ontleende term kan in deze van het vertalingsmodel van wetenschapsgebruik gesproken worden. Zelf verduidelijkt dit model Latour met het verhaal van de dieselmotor. Hij benadrukt dat nieuwe wetenschappelijke vindingen of inzichten zelden op een enkel briljant idee zijn terug te voeren, maar veelal het produkt zijn van langdurige arbeid. Ook de dieselmotor ontstond niet op een goede ochtend uit de geest van de heer Diesel, maar was het produkt van jarenlang werken, uitproberen, veranderingen aanbrengen in het oorspronkelijk concept, enzovoort. Toen de motor in eerste instantie op de markt kwam, bleek ze nauwelijks te functioneren en moest men opnieuw aan de slag om verbeteringen aan te brengen. Latour benadrukt dat dit alles een *collectief* gebeuren was, waaraan naast Diesel zelf tal van andere ingenieurs en technici bijdroegen. De uiteindelijke versie van de dieselmotor werd niet door Diesel zelf, maar door anderen gemaakt en had nog maar weinig te maken met het oorspronkelijk ontwerp. Er ontstond zelfs een debat over de vraag wiens motor het eigenlijk was. Diesel

was wel de naamgever, maar – in termen van Latour – niet de 'oorzaak' van de motor (Latour 1988, 136, 177 e.v.).

Uit dit voorbeeld kunnen we twee observaties ontleenen die typerend zijn voor het vertalingsmodel. De kern van dit model is, ten eerste, dat wetenschappelijke ideeën en vindingen juist doordat ze in de praktijk gebruikt worden van karakter veranderen. Latour schrijft:

'We zijn allemaal multi-geleiders en kunnen de bewerkingen die onze hulp nodig hebben om zich te verspreiden en bestendigen afwijzen, doorgeven, afbuigen, wijzigen, negeren, aantasten of ons toeëigenen' (1988, 181).

Er vindt met andere woorden een *transformatie* van de in de praktijk gebruikte kennis en bevindingen plaats. Latour gebruikt hiervoor de term 'vertaling'. Wetenschapsgebruik is geen kwestie van 'passieve overname' van kennis, maar 'een actief proces van verwerking en inpassing binnen een reeds bestaand interpretatiekader' (Vos en Willems 1989, 209). En het zijn, ten tweede, niet zozeer wetenschappers, maar *praktijkmensen zelf* die deze vertaalslag uitvoeren. Zij bepalen welke wetenschappelijke kennis in de praktijk gebruikt wordt en op welke wijze dat gebeurt. Hiermee wordt de gangbare visie op de theorie-praktijk-verhouding min of meer omgedraaid. Bestaande praktijken zijn niet zomaar een afgeleide van vigerende wetenschappelijke inzichten. Centraal staan hier juist de eigen dynamiek en de relatieve autonomie van de praktijk ten opzichte van wetenschap.

In hun bundel *Weder Sozialtechnologie noch Aufklärung? Analysen zur Verwendung sozialwissenschaftlichen Wissens* (1989) verzetten ook Beck en Bonß zich tegen de gangbare dichotomie in discussies over wetenschapsgebruik. Zowel het instrumentele als het conceptuele model lijden aan hetzelfde wetenschapscentristische uitgangspunt: het idee van wetenschap als bron van maatschappelijke rationaliteit. Bij beide modellen is de superioriteit van wetenschappelijke kennis boven alledaagse het vanzelfsprekend uitgangspunt. Volgens Beck en Bonß is het verschil tussen wetenschappelijke en alledaagse kennis echter niet zozeer hiërarchisch, maar kwalitatief van aard. Wetenschap levert niet noodzakelijkerwijs betere, maar andere kennis.

Sterker nog, als het zo uitkomt zullen rechtgeaarde praktijkmensen niet aarzelen om bestaande wetenschappelijke inzichten aan hun eigen ideeën en ervaring aan te passen.

De analyse van Beck en Bonß kan in vier stappen worden samengevat. Ten eerste menen zij, geheel in lijn met het gangbare benuttingsonderzoek, dat sociologen doorgaans geen instrumenteel bruikbare producten (concrete beleidsvoorstellen, harde data) leveren, maar enkel

‘...das vergängliche Gut “Interpretationen”. Eine Ware, die im Unterschied zu vielen anderen, das ist entscheidend, wiederum nur im Durchgang durch Interpretationen aktiv konsumiert werden kann’ (p. 25).

Beck en Bonß zetten dus een belangrijke stap verder dan het conceptuele model. Ze stellen niet alleen dat de praktische relevantie van een discipline als de sociologie vooral op het vlak van nieuwe ideeën ligt, maar ook dat dergelijke ‘produkten’ slechts door actieve, tijd- en plaatsgebonden interpretatieprocessen ‘gebruikt’ kunnen worden.

Dat hangt ook samen, ten tweede, met de manier waarop wetenschappelijke noties en ideeën in de praktijk terechtkomen. Het gangbare benuttingsonderzoek analyseert doorgaans alleen de formele modus van wetenschapsgebruik. Beck en Bonß spreken van *institutionele* verwetenschappelijking. Hiervan is sprake als praktijkinstanties bewust proberen het institutionele handelen ‘op wetenschappelijke basis te stoeien’. Er zijn echter nog heel andere manieren waarop wetenschappelijke noties in de praktijk doordringen. Van *beroepsmatige* verwetenschappelijking is sprake als professionele werkers wetenschappelijke noties waarmee zij tijdens hun opleiding in aanraking zijn gekomen, in hun beroepspraktijk toepassen. *Alledaagse* verwetenschappelijking slaat ten slotte op het sluipenderwijs doorsijpelen van wetenschappelijke ideeën in de alledaagse belevingswereld, mede door de vooraanstaande rol van deskundigen in de moderne media. Er is een direct verband tussen deze vormen van verwetenschappelijking enerzijds en het principe van transformatie van kennis anderzijds. Naarmate wetenschap op minder formele wijze de praktijk bereikt, is de interpretatievrijheid en ruimte voor misverstanden groter. Zo is het maar de vraag wat een

beroepskracht van een bepaalde sociologische notie die hij of zij jaren eerder gehoord heeft, precies begrepen en onthouden heeft.

Men kan ook stellen dat in zulke gevallen *trivialisering* van kennis optreedt. Dit is een derde centraal punt in het betoog van Beck en Bonß. Met deze aan Tenbruck (1975) ontleende term bedoelen zij dat wetenschappelijke ideeën in de praktijk hun kracht en scherpte verliezen. Wetenschappelijke noties ‘verdwijnen’ als het ware in het alledaagse denken en taalgebruik. In een eerdere publikatie schrijven Beck en Bonß (1984) dat dit begrip de kern van hun opvatting van wetenschapsgebruik raakt. Het ‘praktisch worden’ van de sociologie betekent tevens een verlies aan wetenschappelijke identiteit. Juist door veelvuldig gebruik worden sociologische noties vanzelfsprekend, maar ook nietszeggend. Rond deze trivialiseringsthese is overigens enig debat gevoerd. Zo meent Stehr (1991, 54) op dit punt een tegenstrijdigheid in het betoog van Beck en Bonß te ontwaren. Enerzijds verwerpen zij het klassieke idee van de superioriteit van wetenschappelijke kennis boven alledaagse, anderzijds beschrijven ze het ‘praktisch worden’ van wetenschappelijke kennis in termen van trivialisering en verwatering van wetenschappelijkheid.⁶ Ook Ronge (1989) betoogt in zijn bijdrage aan de bundel dat wetenschapsgebruik zeker in de context van politiek en bestuur niet als trivialisering gezien mag worden. Alleen al dat ambtelijke wetenschapsgebruikers hoogopgeleide en professionele krachten zijn, spreekt volgens hem daartegen. Wat zulke ambtenaren doen, is het aanpassen van wetenschappelijke informatie aan de specifieke omstandigheden van het beleid. Dit is een zeer complexe activiteit, die niet als het ‘verdwijnen’ van wetenschappelijkheid kan worden afgedaan.

Uit deze discussie kan in ieder geval worden opgemaakt dat hier impliciete waardeoordelen op de loer liggen. Dat wetenschappelijke noties zich met andere kennissoorten vermengen, hoeft immers niet per se kwaliteitsverlies te betekenen. Dit hangt samen met een vierde centraal punt uit het betoog van Beck en Bonß. Zij signaleren niet alleen het verschijnsel van vrijzinnig wetenschapsgebruik, maar geven er ook een verklaring voor. Zij poneren de paradoxale stelling dat de relatieve autonomie van de praktijk ten opzichte van wetenschap juist het gevolg is van de vergaande verwetenschappelijking

van de moderne samenleving. Het klassieke beeld van wetenschapsgebruik ging uit van het idee van *eenvoudige* verwetenschappelijking. Er is sprake van een diffusie van kennis en inzicht vanuit de wetenschap naar de lekenwereld. In de moderne, sterk verwetenschappelijkte samenleving zijn er echter geen 'leken' meer. Hedendaagse wetenschapsgebruikers zijn mondige consumenten, die bovendien kennis van zaken hebben. In deze context is sprake van *reflexieve* verwetenschappelijking. Juist doordat moderne professionals zelf over de nodige kennis en expertise beschikken, zijn ze niet meer afhankelijk van wetenschap, maar bij machte om wetenschappelijke interpretaties naar eigen goeddunken te kunnen handhaven of veranderen.⁷ In onze moderne, verwetenschappelijkte samenleving is sprake van een 'ontmonopolisering van kennis':

'In zuge der Durchsetzung und Verallgemeinerung wissenschaftlicher Argumentationen entsteht so ein völlig veränderte Lage: Wissenschaft wird unverzichtbar und zugleich ihrer ursprünglichen Geltungsansprüche beraubt... Die Folge sind konfliktvolle Egalisierungstendenzen im Rationalitätsgefälle zwischen Experten und Laien... Mehr noch: die üblichen Begriffe, die das Machtgefälle widerspiegeln, versagen: Moderne und Tradition, Experten und Laien, Produktion und Anwendung von Ergebnissen' (Beck 1986, 268).

5. Vormen van vertaling; enkele praktijkvoorbeelden

De kern van het vertalingsmodel is dus dat wetenschappelijke kennis en bevindingen in de praktijk vaak van karakter veranderen. Dat roept de vraag op op welke manier dat gebeurt. Wat zijn de specifieke mechanismen volgens welke de transformatie van kennis in de praktijk plaatsvindt? In mijn eigen onderzoek maak ik een onderscheid tussen vier vormen van vertaling (Snel 1996). Deze worden hier kort besproken.

1. Het eerste mechanisme, *selectief wetenschapsgebruik*, is welbekend. Beleidsonderzoekers doen herhaaldelijk hun beklag – in termen van Priemus – over 'officiële beleidsstukken, waarin wel wordt verwezen naar onderzoek dat bepaalde beleidsvoornemens ondersteunt, maar niet of zelden naar kri-

tisch onderzoek' (geciteerd in Korsten 1983, 42). Beck en Bonß (1989, 10) spreken van 'Ergebnis-pflücken'. Wetenschap is als het ware een boom vol vruchten waarvan een ieder naar believen kan plukken. Vanuit de optiek van de kennisconsument is selectief wetenschapsgebruik zeker niet irrationeel. In feite volgen wetenschapsgebruikers hun eigen rationale: zij plukken die vruchten van de sociologische boom die zij in hun handelingspraktijk (menen te) kunnen gebruiken.

Een actueel voorbeeld van selectief wetenschapsgebruik treffen we in recente discussies over het verschijnsel 'bemoeizorg', waarover recentelijk in welzijnskringen veel te doen is. Bij bepaalde groepen problematische cliënten zouden welzijnswerkers het principe dat cliënten zelf een hulpvraag moeten formuleren, overboord moeten zetten en desnoods ongevraagd hulp verlenen. Deze roep om bemoeizorg gaat terug op de dissertatie van Henselmans (1993) met de gelijknamige titel. Henselmans beschrijft hierin dat ongevraagde hulp voor een bepaalde groep psychotische patiënten onvermijdelijk is. Hij geeft daarbij een zeer nauwkeurige omschrijving van de potentiële doelgroep van deze vorm van zorg. Het gaat om personen die een chronische psychiatrische stoornis hebben én sociaal beperkt functioneren én een zeer beperkt sociaal netwerk hebben én weinig 'therapietrouw' zijn, d.w.z. zich aan psychiatrische zorg onttrekken. Een term als 'bemoeizorg' gaat echter een eigen leven leiden. Inmiddels wordt er ook om 'ongevraagde hulp' geroepen bij heel andere – maar wel als 'lastig' bekendstaande – doelgroepen. Er is hier sprake van selectief wetenschapsgebruik: men neemt een bepaald begrip over, maar zonder de zorgvuldige adstructie daarvan. Een wetenschappelijk notie wordt ingepast in een reeds bestaande common sense-opvatting – dit is typisch wat Beck en Bonß 'trivialisering' noemen.

2. Het tweede mechanisme is *inpassen in het organisatorisch patroon*. Hiervan is sprake als bepaalde sociologische termen of ideeën in een bepaalde praktijk opduiken zonder dat dit tot een daadwerkelijke verandering van bestaande handelingspatronen leidt. Praktijkveranderingen blijven beperkt tot de gehanteerde retorieken: men doet hetzelfde, maar noemt het anders. Ook dit is in de wereld van burocratische organisaties geen onbekend verschijn-

sel. Men zal beproefde werkwijzen slechts met moeite verlaten, ook al wijst nieuwe informatie op tekortkomingen in de bestaande praktijk. Ook in de sfeer van sociaal werk, waar voortdurend nieuwe termen opkomen en weer verdwijnen, zien we dit vaak. Mijn eigen onderzoek ging onder meer over buurt- en opbouwwerk in de jaren '50 en '60. In essentie betrof dit opbouwwerk in die jaren vooral allerlei clubs en tijdverdrijf. Op een gegeven moment doet zich echter een belangrijke ontwikkeling voor in het veld. De nieuwe sociale academies spuwen hun eerste afgestudeerden uit. Dit is een heel ander slag welzijnswerkers dan de 'sociale manusjes-van-alles' uit de eerste naoorlogse jaren. De nieuwe 'sociale academici' zijn theoretisch goed geschoold en op de hoogte van de nieuwste (Amerikaanse) methodieken in het vak. Dit laatste zien we terug in het gehanteerde vocabulaire in het veld. 'Group work', 'case work', 'comprehensive approach' – dat zijn de termen waarmee je indertijd scoorde en die tot in de kleinste dorpen van Nederland doordrongen. Ook in een van de dorpen die ik onderzocht werd op een gegeven moment 'group work' ingevoerd. Concreet ging het echter om dezelfde jeugd- en gezelligheidsclubs als altijd.

Een meer recent voorbeeld van dit mechanisme – wederom in de sfeer van het welzijnswerk – treffen we in discussies over sociaal isolement. Welzijnswerk was altijd sterk gericht op achterstandsbestrijding. Recentelijk is er echter ook toenemende aandacht voor sociaal isolement als maatschappelijk probleem, waarvoor welzijnswerk een oplossing moet bieden (vgl. Hortulanus, Liem en Sprinkhuizen 1992). Een nieuw probleembesef hoeft echter niet tot nieuwe welzijnsactiviteiten te leiden. Een beetje slimme welzijnswerker begrijpt dat bepaalde activiteiten, die hij of zij altijd al organiseerde, ook een rol kunnen spelen bij het voorkomen c.q. doorbreken van sociaal isolement. Waren activiteiten als gymnastiek voor Marokkaanse vrouwen of naailes voor hun autochtone buurtgenotes voorheen belangrijk om vrouwen in achterstandssituaties te mobiliseren, nu heet het dat vrouwen via zulke activiteiten sociale contacten kunnen opdoen. Van een echte praktijkvernieuwing is echter geen sprake – althans niet zolang welzijnswerkers niet expliciet proberen om met deze activiteit sociaal geïsoleerde vrouwen te bereiken. Bestaande activiteiten worden opge-

tuid met nieuwe doelen, nieuwe ideeën worden ingepast in het bestaande organisatorisch patroon.

3. Een derde vorm van vertaling van wetenschap is *specificeren*. Dit mechanisme heeft een andere achtergrond dan beide voorgaande. Selectief wetenschapsgebruik en inpassen in het organisatorische patroon zijn deels op onbegrip en bureaucratische traagheid terug te voeren. Dit geldt echter niet voor specificeren. De achtergrond daarvan ligt in de logische kloof tussen theorie en praktijk die diverse auteurs signaleren. Wetenschap streeft er – althans volgens de gangbare wetenschapsopvatting – naar om algemene uitspraken over universele verschijnselen te doen. De praktijk wordt echter voortdurend geconfronteerd met onzekerheid, instabiliteit en unieke gevallen. Vandaar dat de praktijk aan heel andere informatie behoefte heeft dan wetenschap in de regel produceert. Geen kennis van universele verschijnselen en algemene regelmatigheden, maar juist van unieke gevallen (vgl. Schön 1983, Stehr 1991). Het is zelfs maar de vraag of *wetenschappers* zulke kennis moeten produceren. Schön meent van niet. Volgens hem is er behoefte aan 'reflective practioners', die in staat zijn om algemene wetenschappelijke noties naar concrete praktijkgevallen te vertalen. Hier verschijnt de transformatie van kennis in de praktijk in een heel ander licht. Niet als 'trivialisering' of verwatering van wetenschappelijkheid, maar juist als rationele act van ervaren praktijkmensen met inzicht. In mijn onderzoek werd dit specificeren fraai verwoord door een geïnterviewde maatschappelijk werker. Ook hij zag een kloof tussen wetenschappelijke rapporten waarin sociale problemen en tendensen signaleerd worden, en de praktijk van het werk. Nieuwe inzichten leiden niet direct tot een ander handelen, maar worden evenmin genegeerd: 'Die rapporten lopen met de stroom mee, je houdt er rekening mee in je alledaagse handelen.'

Specificeren als professionele vorm om met wetenschappelijke informatie om te gaan, treffen we ook bij Van der Laan. In zijn oratie stelt hij: 'Professionals zijn geen ambtenaren die algemene regels op individuen toepassen. Ze dienen elk geval te beoordelen op zijn eigen merites' (Van der Laan 1995, 16). Maatschappelijk werkers hebben in hun beroepspraktijk te maken met unieke personen met eenmalige problemen waarvoor steeds een specifieke

ke oplossing gevonden moet worden. Daarom is 'social case work' altijd zo belangrijk geweest voor maatschappelijk werk. Maatschappelijk werk is volgens Van der Laan altijd het werken met en leren van het enkele geval. Dit betekent niet alleen dat dat maatschappelijk werk in de praktijk méér is dan het toepassen van bestaande wetenschappelijke opvattingen, maar ook dat *professionals* soms vooruitlopen op de vigerende inzichten. Van der Laan beschrijft dat Amerikaanse 'social case workers' uit de jaren '50 in praktijk al begrippen gebruikten ('het gezin als systeem') die pas veel later gangbaar zouden worden: 'Toch benoemden deze praktijkwerkers de betreffende verschijnselen reeds min of meer adequaat. En wat belangrijker is: deze nieuwe inzichten leiden tot anders handelen. Tot nieuwe methodische principes' (p. 4).

4. Het *herschrijven* van wetenschappelijke kennis in de praktijk is een veel verdergaande vorm van vertaling van wetenschap. De achtergrond van dit mechanisme ligt in de door Beck en Bonß gesignaleerde gelijkwaardigheid tussen wetenschappers en hedendaagse kennisgebruikers. Doordat de gebruikers van wetenschappelijke kennis tegenwoordig zelf vaak over de nodige competentie en expertise beschikken, zijn ze – veel meer dan vroeger het geval was – bij machte om de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek kritisch te beoordelen en waar nodig aan hun eigen ervaring en behoeften aan te passen. Dit mechanisme zien we met name als wetenschapsgebruikers zelf experts zijn, bij voorbeeld bij gespecialiseerde ambtenaren of wetenschappelijke begeleidingscommissies. Dit soort kennisgebruikers hebben vaak uitgesproken ideeën over de gewenste onderzoeksresultaten. Zo kan het gebeuren dat zij heel andere conclusies trekken uit een stuk wetenschappelijke informatie dan er feitelijk in staan. Zeker als onderzoek gebruikt wordt om een beleid naar derden toe te legitimeren, is de kans op het 'oprekken' van de bevindingen groot. Volgens Beck en Bonß is dit vrijzinnig wetenschapsgebruik overigens geen ontsparing, maar typisch voor de moderne, sterk verwetenschappelijkte samenleving.

Het mechanisme van het herschrijven van wetenschappelijke kennis komt, zoals gezegd, in de praktijk nogal eens voor bij wetenschappelijke begeleidingscommissies die zich niet kunnen vinden in de

conclusies van wetenschappelijk onderzoek dat zij 'begeleiden'. Ook in mijn onderzoek stuitte ik op zo'n geval. In het naoorlogse Brabant maakte men zich grote zorgen over de toenemende migratie, d.w.z. de trek van Brabanders naar de grote steden in het westen des lands en de komst van (veelal protestantse) Hollanders naar Brabant zelf. Het Brabantse provinciebestuur gaf daarom begin jaren '50 de katholieke onderzoeksinstelling KASKI opdracht om het 'migratieverschijnsel' nader te onderzoeken. Het KASKI concludeerde onder meer dat er voor de opvang van migranten meer kerkelijke voorzieningen nodig waren. Er was echter een wetenschappelijke begeleidingscommissie ingesteld met nogal wat sociologen en andere progressieve Brabanders. Zij wilden juist dat de katholieke kerk in Brabant wat minder dominant zou worden. In plaats van nog meer kerkelijke voorzieningen bepleitten zij juist dat het Brabantse organisatieleven zich ook open moest stellen voor andersdenkenden. Desnoods moest het exclusief-katholieke signatuur van het Brabantse organisatieleven maar op de helling. Dit is een goed voorbeeld van herschrijven van kennis op basis van dezelfde wetenschappelijke informatie komt men tot diametraal tegengestelde conclusies.

6. Besluit

In dit artikel zijn enkele nieuwe visies gepresenteerd op het aloude theorie-praktijk-probleem in de sociologie. Kenmerkend voor deze nieuwe visies is dat men verder probeert te komen dan de dichotomie van 'engineering' versus 'enlightenment' waarin de discussie over dit thema – zeker in Nederland – al sinds jaar en dag is gevangen. Vroeger rekenden sociologen het tot hun taak concrete oplossingen voor gestelde beleidsproblemen te leveren, tegenwoordig ziet men zich als producent van verhelderende ideeën. De socioloog als maatschappelijke mythejager of als leverancier van alternatieven voor bestaand beleid – zo luidt het nieuwe professionele ideaal van de hedendaagse sociologie. Zowel de vroegere als de huidige taakopvatting van de sociologie is echter – met een term van Beck en Bonß – wetenschapscentristisch te noemen. Sociologen zien zich als bron van maatschappelijke rationaliteit. Vanzelfsprekend uitgangspunt bij beide opvattingen is verder, dat wetenschap en samenleving – theorie

en praktijk – als twee gescheiden entiteiten tegenover elkaar staan.

Volgens zowel Giddens als Beck en Bonß raakt dit echter niet de kern van de praktische rol van wetenschap in de huidige verwetenschappelijkte samenleving. Typerend voor de moderne samenleving is de sterke verwevenheid van theorie en praktijk. Zeker in de context van beleid en andere professionele handelingspraktijken is wetenschappelijk denken heel normaal geworden. Giddens' analyse van deze ontwikkeling blijft echter vrij beperkt. Hij schetst het doorsijpelen van wetenschappelijke kennis in de praktijk, maar dit proces blijft bij hem louter eenrichtingsverkeer. Hij ziet een 'constant absorption of concepts and theories' in de praktijk. Beck en Bonß schetsen een meer dynamisch beeld van de praktische rol van wetenschap in de moderne samenleving. Niet absorptie, maar transformatie van kennis in de praktijk is typerend voor wetenschapsgebruik in de huidige verhoudingen. Juist door de vergaande verwetenschappelijking van de praktijk zijn de afhankelijkheidsrelaties tussen wetenschap en wetenschapsgebruikers ingrijpend veranderd. Beck spreekt van een ontmonopolisering van kennis: wetenschapsgebruikers, zelf vaak hoogopgeleide experts, zijn niet zomaar kennistoepassers, maar zijn zelf bij machte om wetenschappelijke noties om te vormen en mee te produceren.

Noten

1. Dit artikel vormt deels een bewerking van hoofdstuk 2 uit mijn dissertatie *De vertaling van wetenschap – Nederlandse sociologie en praktijk* (1996).

2. Nederlandse onderzoekers formuleren het genuanceerder, maar in essentie niet anders: 'Directe toepassing van instrumentele kennis is op zijn best een variant van gebruik. In de praktijk werken de resultaten van sociaalwetenschappelijk onderzoek meestal langzamer door' (Hutjes en Cuisinier 1982, VIII). Beck en Bonß (198, 25) schrijven dat '... Sozialwissenschaftler, allem Gerde von den "harten Fakten" zum Trotz, in der Regel keine Maschinen, keine handfeste Daten, keine technische Ratschläge anzubieten haben...'.
 3. Shills meent begin jaren '60: 'The proper calling today of sociology is the illumination of opinion. (...) Like the *philosophes* (of the Enlightenment), sociologists will be the commentators and illuminators of the current scene...' (gecit. Bulmer 1982, 42). Janowitz vond het de taak van de sociale wetenschap '...to contribute to political freedom and social voluntarism by weakening myths, refuting distortions, and preventing an imbalanced view of social reality from dominating collective decisions' (gecit. Bryant 1991, 178).

4. Giddens (1984, 374) omschrijft 'dubbele hermeneutiek' als: 'The intersection of two frames of meaning as a logically necessary part of social science, the meaningful social world as constituted by lay actors and the metalanguages invented by social scientists; there is a constant "slippage" from one to the other involved in the practice of the social sciences.' Vgl. voor een heldere uitleg: Harbers (1986, 24-26).

5. Giddens stelt dit in een beschouwing over het werk van Gadamer: Giddens (1982, 14).

6. Stehr (1991, 54) schrijft dat '... mit der rede von der *Trivialisierung* sozialwissenschaftlichen Wissens in praktischen Situationen die von Beck und Bonß kritisch referierte These vom prinzipiellen Rationalitätsgefälle zwischen wissenschaftlichem und nicht-wissenschaftlichem Wissen stillzweigend Bestätigung findet. Das heißt, der Begriff der Trivialisierung kann eigentlich doch nur bedeuten, daß wissenschaftliches Wissen in der Praxis verwässert wird, daß es entscheidende Attribute, vielleicht sogar seine Identität verliert' (cursivering origineel; vgl. Snel 1994). Laeyendecker beweert opmerkelijk genoeg precies het tegendeel. Hij verwijt Beck en Bonß juist relativistische neigingen. Volgens hem is er een duidelijk 'kwaliteitsverschil tussen sociologische en alledaagse inzichten; dat mag in de discussie niet verdwijnen zoals bij Beck en Bonß dreigt te gebeuren' (1986, 249n).

7. Beck en Bonß (1989, 30) schrijven over hedendaagse kennisconsumenten dat zij '...immer weniger "Objekte" von Verwissenschaftlichung sind, sondern zu potentiellen "Subjekten" in dem Sinne werden, dass sie auf Grundlage eines dagesetzten Zwangs zu "rationalen Argumentationen" die verwissenschaftlichen Interpretationsangebote aktiv handhaben und verändern können'.

Literatuur

- Beck, U., 1986, *Risikogesellschaft; Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.
- Beck, U., en W. Bonß, 1984, 'Soziologie und Modernisierung'. In: *Soziale Welt*, jrg. 35, p. 381-406.
- Beck, U., en W. Bonß, 1989, *Verwissenschaftlichung ohne Aufklärung: Zum Strukturwandel von Sozialwissenschaft und Praxis*. In: Beck en Bonß (red.), *Weder Sozialtechnologie noch Aufklärung: Analysen zur Verwendung sozialwissenschaftlichen Wissens*. Suhrkamp Frankfurt am Main, p. 7-45.
- Bryant, C.G.A., 1991, The dialogical model of applied sociology. In: C.G.A. Bryant en D. Jarry (eds), *Giddens' Theory of Structuration: A critical appreciation*. Routledge & Kegan Paul, Londen.
- Bulmer, M., 1982, *The uses of social research: Social Investigation in Public Policy-Making*. Allen & Unwin, Londen.
- Bulmer, M., 1986, The policy process and the place in it of social research. In: id. (red.), *Social science and social policy*. Allen & Unwin, Londen p. 3-30.
- Doom, J.A.A. van, 1989, *Rede en macht: Een inleiding tot beleidswetenschappelijk inzicht*. VUGA, Den Haag.
- Giddens, A., 1976, *New rules of the sociological method*. Londen.

- Giddens, A., 1982, *Profiles and critiques in social theory*. Londen.
- Giddens, A., 1984, *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press, Cambridge.
- Giddens, A., 1987, Nine theses on the future of sociology. In: *Social theory and modern sociology*. Polity Press, Cambridge.
- Harbers, H., 1986, *De sociale wetenschappen en hun speelruimte*. Wolters Noordhof, Groningen.
- Henselmans, H., 1993, *Bemoezorg: Ongevraagde hulp voor psychotische patiënten*. Eburon, Delft.
- Hortulanus, R.F., P. Liem en A. Sprinkhuizen, *Domeinen van welzijn*. VUGA, Den Haag.
- Korsten, A.F.A., 1983, *Wat is goed genoeg? Benutting van onderzoek in overheidsbeleid*. Kobra, Amsterdam.
- Kunneman, H., 1986, *De waarheidstrechter: Een communicatietheoretisch perspectief op wetenschap en samenleving*. Boom, Meppel-Amsterdam.
- Laan, G. van der, 1995, *Leren van gevallen: Over het nut van de reconstructie van casuïstiek voor praktijk en wetenschap*. Uitgeverij SWP, Utrecht.
- Laeyendecker, L., 1986, 'Succes als bedreiging: De paradoxaal situatie van de sociologie'. In: *Mens en maatschappij*, jrg. 61, p. 228-250.
- Latour, B., 1988, *Wetenschap in actie*. Bert Bakker, Amsterdam.
- Lindblom, C.E., en D.K. Cohen, 1979, *Usable knowledge: Social science and social problem solving*. Yale University Press, New Haven en Londen.
- Polkinghorne, D.E., 1992, Postmodern epistemology of practice. In: S. Kvale (ed.), *Psychology and postmodernism*. Sage, London.
- Taylor, C., 1983, Political theory and practice. In: Ch. Lloyd (ed.), *Social theory and political practice*. Oxford, 1983, p. 61-85.
- Ronge, V., 1989, Verwendung sozialwissenschaftlicher Ergebnisse in institutionalisierten Kontexten. In: Beck en Bonß (red.) 1989, p. 332-354.
- Schelsky, H., 1975, *Die Arbeit tun die Anderen: Klassenkampf und Priesterherrschaft der Intellektuellen*. Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Schön, D.A., 1983, *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Basic Books, New York.
- Schuyt, C.J.M., 1986, *Filosofie van de sociale wetenschappen*. Martinus Nijhoff, Leiden.
- Snel, E., 1994, 'Pragmatische visies op het theorie-praktijkprobleem in de sociologie'. In: *Beleid en Maatschappij*, jrg. 21, p. 125-132.
- Snel, E., 1996, *De vertaling van wetenschap: Nederlandse sociologie en praktijk*. Uitgeverij SWP, Utrecht.
- Stehr, N., 1991, *Praktische Erkenntnis*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.
- Swaan, A. de, 1985, 'Kleine sociologie van de sociologie'. In: *Kennis en Methode*, jrg. 9, p. 90-104.
- Tenbruck, F.H., 1975, Der Fortschritt der Wissenschaft als Trivialisierungsprozeß. In: N. Stehr en R. König (red.), *Wissenschaftssoziologie*. Opladen (Sonderheft Kölner Zeitschrift nr. 18).
- Vries, G., 1984, *De ontwikkeling van wetenschap: Een inleiding in de wetenschapsfilosofie*. Wolters Noordhoff, Groningen.
- Vos, R. en D. Willems, 1989, 'Hoe besmettelijk is wetenschap? Een semiotische beschouwing over de verspreiding van medisch-wetenschappelijke kennis'. In: *Kennis en Methode*, jrg. 13, p. 206-224.
- Weiss, C.H. (red), 1977, Introduction. In: id., *Using social research in public policy-making*. Lexington Books, Lexington (Mass.), p. 1-20.
- Weiss, C.H., 1986, The many meanings of research utilization. In: M. Bulmer (red), 1986, p. 31-40.
- Weiss, C.H., 1983, Ideology, interests and information: The basis of policy positions. In: D. Callahan en B. Jennings (red), *Ethics, the social sciences and policy analysis*. Plenum Press, New York en Londen 1983.
- Weiss, C.H., en M.J. Bucuvalas, 1980, *Social-science research and decision-making*. Columbia University Press, New York.